

EVANGYÉLIOMI PROTESTÁNS LAP.

Megjelen minden héten egyszer pénteken egy íven. — Előfizetési ár egy évre 6 frt, félévre 3 frt, negyedévre 1 frt 50 kr, az osztrák magyar birodalmon kívüli országokba egy évre 7 frt; — egyes szám ára 12 kr. — Hirdetések díja száz szóig 1 frt, kétszáz szóig 2 frt, a másodszori hirdetésnél 100 szóig 80 kr, harmadiknál 70 kr, bélyegdíj mindenik hirdetésnél külön-külön 30 kr; csakis egyház és tanodát érdeklő hirdetések fogadtatnak el. Melléklési díj minden száz darabtól 1 frt 50 kr. A lapot érdeklő mindennemű közlemények a szerkesztőhöz — Fűvészkert-utca, 1078. sz. a. — intézendők.

Lang Henrik Dogmatikája.

I.

Csatlakozó sorok.

Ideje, hogy szóljunk a zürichi nem rég elhalt papnak magyarra is lefordított dogmatikájáról,*) melyet maga a szerző nem mert dogmatikának, hanem csak ennek kísérletének (Versuch) nevezni, a kiadó azonban, a hirhedt m. o. prot. egylet, dogmatikának keresztelte pusztán „kényelmes kimondás kedvéért.“ Másfelől maga a szerző merényletszerűleg, keresztyén (= krisztusi) jelzöt ad kísérletének, holott abból a Krisztus, a megváltó, az istenfia hiányzik főmértékben s így a „krisztusi“ (mert ezt teszi a keresztyén jelző) név lucus a non lucendo. — A magyar fordító rendkívül el van ragadtatva e dogmatika által, ajánlata szerint, minden czikkéből egy predikáció készíthető, általában „ezen hittan (Langé) a mi (a fordító et comp.) hitünkéből van meritve.“ — A Budapesten megjelenő „Protestáns e. s. i. Lap“ 1877-ik év 8-ik számában ismertette van a hittan, „szerencsés választás“-nak tartja kiadását, a dicséret pedig nem marad el, sőt a magasztalás sem, kivált mikor megjelentek Lang Henrik „válogatott vallásos beszédei“ (fordította Mitrovics Gyula hittanár S.-Patakon, szerző életrajzával, 1877.), ezeket ismertette Lukács Ödön nyiregyházai ref. lelkész (lásd az ismertetést Prot. egyh. s isk. Lap 1877. 1230. stb. lapjain,) ez már a Lang-cultus netovábbja, Langot az „Isten hivatott emberének“ tartja, „a ki a roskadozó hit megtört oszlopai felett a protestantizmus biztos és szilárd épületét megfundálni hivatott!“ Az adorator elfeledi, hogy más fundamentomot senki nem vehet, mint a mi vettetett, — Pál és apostol társai a feledés kódébe hullnak az „óriás szellem“, a „viharszónok“, a „lángész“ Lang mellett — a

*) A protestáns theologiai könyvtár VII-ik kötete „keresztyén dogmatika“ gondolkozó keresztyének számára írta Lang Henrik. A 2-ik német kiadás után fordította Kereszturi Sándor. Budapest, 1876. kiadja a „magyar országi protestáns egylet“, 8r. XVI + 236 l.

nyiregyházi nagyító üvegben. De hagyjuk ez izetlen dolgokat.

A szélső modernismus hittanát, épen korunkban, a magyar theologiai irodalomba s ifjuság közé üszök gyanánt bedobni, pusztító vállalat azért volt, mert épen korunkban nagyobb szabásu és tiszta keresztyén dogmatika sem fordításban, sem eredetileg irva nincs irodalmunkban, s így antidotum nélkül a méreg ölé lehet legalább a gyengébbekre nézve. Haladás és szabadság czég alatt a ragályanyag terjesztve lett. Sajnos tünemény az is, hogy erős felszólalások és tiltakozások (kivéve egy pár ponton,) a hivatalos körökben nem mutatkoztak... s így a romboló dogmatika salvus conductussal teszi szomorú hatásu körutját.

Kiváló örömeinkre szolgál, hogy Lapunknak jutott a szerencse, közölni egy nagy tekintélyü dogmatikus és hittudós tollából Lang H. Dogmatikájáról az első tájékozó ismertetést. Hadd lássák egyházunk hübb fiai az érem másik oldalát is. Legyen üdvöz a tisztelt férfit, a ki az egyház és Krisztus igazi szeretetétől indítva, nem hallgathatott tovább s el mondja Lang Dogmatikájáról alapos nézetét. Mentő szózszerű ez a hívő lelkek ítélete szerint.*)

Mi pedig ne feledjük, hogy a prot. igazi lelkész nem Lang, Schenkel, Schweizer, Kuenen, Baur stb. tanítványának terjesztő közege, hanem verbi divini minister, s a francia szép nevezet szerint „ministre du Saint Evangile“ tartozik lenni; ne feledjük, sőt érezzük — épen lelkészek és hittanárokul, — hogy „erőnk és tekintélyünk abban áll, hogy az apostoli tanítás örökösei legyünk s meggyőződés, telyes szívvvel ismételjük a tanubizonyságot, mely az egyházat alapította s a világot megváltotta. Vallás bölcsészet tanítványai ha lennének, nem volnánk egye-

*) Fogadja mélyen tisztelt barátom az én személyes köszönetemet s hálámát e munkálat tételeért. A szomorú idő szomorú jele az is, hogy a hit és a kijelentés védelmére kevesen mernek felszólalni. Százával vannak az Ur szolgálói és ha bántják az ő szentséges lényét, százan elhallgatják. Higyjünk és szóljunk! Szerk.

bek muló embereknél, de az apostolok tanítványai ha vagyunk, mi az örök igazság szolgálóivá lettünk. Mi lett volna a reformációból, ha az csak a renaissance leánya lön volna, és Luther és Kálvin nem Szent Pál nagy szózatát ismételték vala? Őseink szabadító munkálata egyenes arányban van az ő engedelmességgel az apostoli tanítás iránt, s egyedül ez alapon találjuk mi is, nyomaikon haladók, az erőt s az igazi tekintélyt. (Bersier Jenő „le témoignage des apôtres“.) Ha a magyar ref. egyház megszédítetteti engedi magát a világosság mezébe öltözött áltanítótól, s lelép a szentírás, a kijelentés, az Ur örök ígéje szilárd alapjáról, el fog merülni az egyéni nézetek hullámzó tengerébe, „radikális tehetlenség zsákmánya lesz s kimulása feletti sirás szomorú bizonyos voltát hagyandja hátra az utána jövőknek.“ (Bersier u. o.)

Szerkesztő

II.

Heinrich Lang „Versuch einer Christl. Dogmatik“ II. Aufl. Berlin. 1868.

E mű főhazugsága abban áll, hogy a 2-ik lap szerint magát olyannak tünteti fel, mint a mely a keresztyén principiumot tisztán és teljesen a sz. írásból meríti. Épen így a 11-ik lapon ez olvasható: „így ezen új szövetségi iratok alkalmasok arra, hogy a keresztyénség igazi szellemét visszatükrözzék.“

Ha azonban megtekintjük Lang dogmatikája paragrafusainak tartalmát, találunk ugyan abban bizonyos tételek egybefüggő rendszerét, melyek azonban a sz. írással csak annyiban közösek, mint egyes kiszaggatott tételek, az összefüggésből kiszakított gondolatok s phrázisok, végre egyes hasonlóan hangzó szavak, például: πνευματικός, σαρκικός, ψυχικός. A modern írók egyike sem üzött soha a sz. írással hasonló játékot, mint Lang. S mind ez bizonyos kegyes látszat örve alatt történik s a gondolkozó keresztyéneknek valóban, nem annyira mint kísérlet, hanem mint a régi dogmatika pótléka nyújtatik. Felette aggasztó kérdés, miként lehetett a dogmatika terén ily „kísérletekhez“ jutni? Ugyan e kérdést teszi föl a socialpolitika tanítója, ki számot vet az eseményekkel, melyek legujabban két iszonyu merénylet által oly sokak szeméit felnyiták. Schweizer Sándor a „vallás jövője“ című cikkében (Protest. Kirchenzeit. 1878. 37. pag. 776.) iszonynyal eltelve panaszkodik a vallás és istennélküli erkölcsiség bálványszobra felett, mely erkölcsiségnek vetélkedve hódolnak államművészek, pädagogok, bölcsészettel foglalkozók, természetbuvárok, birtokosok és munkások, irodalmárok s népies írók — hozzá tehetne volna — és theologusok. Mert az egész világon ki adta az első lökést arra nézve, hogy fent a hegyen a lavinatömeg képződött, mely most mindent ragadva magával, völgyeket, falvakat elbo-

*) Revue chrétienne. 1878. 150 l.

rit s a művelődést fehér szemfödéllel borítja be? — A theologusok.

Mindnyájan tudjuk, hogy Kant kezdé el, magának a dolognak — Ding an sich — megismerését s hogy aztán áttér arra, miszerint a természetfeletről való minden ismeretet kétségesnek állított fel. A vallás feltételes, problematikus valamivé lön s ekként megkezdődött a keresztyénség nagy felbomlási folyamata. Ha Kant még szinte minden vallási kérdés eldöntését a gyakorlati ész körébe helyezi is, de emez eldöntés teljesen alanyi volt s a vizsgáló jóakaratótól függött. A vizsgáló szellemének az írott kijelentés talaján csak az a teendője, hogy ezen bibliai kijelentést megmagyarázza s oly formába öntse, mely az észszel adáquat, megegyeztethető. A vizsgáló a (bibliai) kép vagy symbolum helyére a tulajdonképeni kifejezést tartozik tenni. Kantnál a történelmi csak symbolum, jelvény, melynek kemény héjából kell kivenni a gondolkozó fogalmi képességének megfelelő eszmét mint magvat.

Kant e forradalmári utján, melyen a racionalisták s alapjában Schleiermacher is jártak, találjuk Langot is, a Zeitstimmen íróját, ki fájdalom! Magyarországon oly sok olvasóra talált. Mig azonban a keresztyénség történelmi része még Schleiermachernek és Kantnak eszközül szolgált a végre, hogy az emberek közé vallási gondolatokat vigyenek be, addig Lang egészen másként teszi magát szabaddá Krisztustól s a keresztyénségtől. Nála már nincs meg elődei önmegtagadása, hogy Krisztusról úgy beszéljen mint Isten fiáról, vagy hogy a radikális gonoszt mint titkot félelemmel tárgyalja, vagy hogy az imát kimélettel kezelje. A szép frázisok hullámain usznak tova mindezen gondolatok Langnál, mint könnyű, papírból készített hajócskák. Ő meglepszik azzal, ha e frázisok csak ma állanak fenn s gyönyörködtek a nézőt — mi lesz belőle holnap, a miatt hadd aggódják az utókor. Lang kedvtelve játszsza a szerepet, mint elődeinek sirásója, mint ha sejténé, hogy művei számára nem vár hasznos lét s fenmaradás. A bűnnélküli Krisztus, Schleiermacher bünfogalma, nála le vagyon győzve s a papírból gyártott hajócskák nem ütköznek már ily szirtekbe. Lang bir azon tehetséggel, hogy a hosszú életpálya s az utolsó halálóra minden nehézsége felől mind maga csalódják, mind másokat megcsaljon.

Nagy naivitással bir a dogmatikus Lang. Ő, mint minden tübingenes, jobban érti Krisztust, mint Pál apostol s János evangélista. „Midőn a hittan, (t. i. a Langé) a jelenkor tudományos követeléseit értve, a christológiát kiszorítja korábbi központi állásából: visszatér az eredetihez s azt teszi, a mit maga Jézus tett. A ki Jézusnak synoptikus nyilatkozatait ismeri, az tudja, hogy itt az üdv határozottan egy elvből s nem egy személyből, örök és nem történelmi feltételekből van lehozva.“ (Versuch einer chr. Dogm. 152 l.) Igenis, a ki a synoptikusokat ismeri!

Lang ur nem ismeri őket! Avagy mi van megírva Máté 11, 27-ben: „Mindenek nékem adattak az én Atyámtól és senki nem ismeri a Fiut, hanem csak az Atya; az Atyát is senki nem ismeri, hanem a Fiu és a kinek a Fiu meg akarja jelenteni.“ Olvasta Lang, Máté 5, 11-et: „Boldogok lesztek, mikor titeket szidalmaznak, háborgatnak és minden gonosz hazugságot mondanak ellenetek én érettem“? Nem helyezi-e Jézus saját személyét mindkét helyen, és pediglen működése kezdetén előtérbe oly formán, hogy a feltétlen odaadást s okvetetlen engedelmességet követeli? Nem úgy kíván-e tekintetni Jézus Máténál (28, 18.) mint Isten fia, kinek teljes hatalom adatott mennyen és földön és ki az övéivel van minden napon e világ végezetéig (20 v.) Nem hallatja-e magát Jézus mint elevenek és holtak leendő ítélője, midőn mondja Máté 13, 41: „Az embernek Fia elbocsátja az ő angyalait, kik összeszednek az ő országából minden botránkozásokat és azokat, kik cselekedtek hamisságot“ és ismét 26, 64: „sőt annak felette mondom nektek: ez idő után meglátjátok az embernek Fiát ülni az Istennek hatalmas jobbja felől.“ Jézus ily szavai után nem egy személyből származtatatik-e le az üdv? Az eljövendő itélni eleveneket és holtakat, a mit az egész keresztyénség vall, (1. 2-ik hittétel záradékát) nem történelmi tény-e, melytől üdvünk függ?

Másik nagy naivságot, mely egy svájci pásztornak is dicséretére válnék, nyilvánított Lang ur azon bibliai tétel megczáfolásában, hogy az ember természettől gonosz. „Ha a természeti ember oly rossz volna, a milyennek ti (orthodoxok) rajzoltátok, ha Istent és felebarátait csak gyűlölni tudná, ha ezen állapotban a jót nem hogy tenni, de még akarni se tudná, — meddig volna biztosságban éltetek?“ (Versuch einer chr. Dogm. pag. 118.) Bibliai igazságok ily sentimentális czáfolata becsületére válik egy juhásztornak, de nem egy emberismerőnek s a bibliával meg épen nem egyeztethető össze. Tulzott-e a sz. irás, midőn így szól: „Az ember szívének gondolatja gonosz az ő ifjúságától fogva“ (1. Móz. 8, 21.) Tulzott-e Jézus, midőn Márk. 7, 21—23. ezeket mondja: „az embereknek szivekből származnak a gonosz gondolatok, házasságtörések, paráznaságok, gyilkosságok; lopások, fősvénységek, gazságok, álnokság, szemtelenség, gonosz szem, rágalmasz, kevélység, bolondság; mindezek a gonoszok belülről jönnek és megfertéztetik az embert.“ Az eredendő bűn elméletének ily dicta probantiái azonban tagadják-e azon lehetőséget, hogy az ember valami jót cselekedhetné? Bizonyosan nem! A gonosz, melyet a sz. irás, mint az emberrel sajátost tekint, nem hasonlít egy végnélküli lánczhoz, melyen egy jó szem sincs. A sz. irás azonban takarékosabb a „jó“ praedikatummal, mint a mi „modern“ dogmatikusaink. Jó egyedül Isten (Márk. 10, 18.); azonban nem jó az, ki ma elrontja mit tegnap épített s a ki felől az ember soh' sem lehet biztosságban. Jó az, kinek akarata, öntudatával együtt, daczára minden, még a legcsábítóbb kísérteteknek is, magát a jóra vagyis Isten akaratára elhatározza. Na de azt mondja egy kitűnő parlamenti szónok, kit Kant is idéz: „meg van minden ember számára azon ár, melyért magát elárusítja.“ Nagy férfiak, mint Napoleon, Nagy Frigyes, Bismarck, kik nagy emberismerettel birnak, valódi embermegvetést színlenek. S valóban megdicsőítheti az ember az embereket, ha azokat „en corps“ s nem „en détail“, aztán még a népet dicsőítő történészek szemüvegén át vizsgálja. Különben mindaz, mit Lang az ember teljes rosszóságának megczáfolására előad, egyszerűen együgyű. Az ő taglalása szerint az ostobák a jók, — s az okosak, a tehetség és szilaj vágyak által üzetek — a rosszak. Éljen az ostobaság!

Éljen a naiv erkölcsiség, hol az ember szerencsés ösztön által megtalálja a helyest, a valódit — „a gyermekek s nők erkölcsisége,“ melyről Lang szintén sok naiv dolgot tud mondani, (pag. 119.) Lang ellenébe a hires de Maistre szavait állítjuk: le péché original déclare tout; sans lui on n' explique rien, (az eredendő bűn megfejt mindent, nélküle semmi nem magyarázható ki), s emlékeztető Cuizot mondatára: le dogme du péché original est l' expression et l' explication religieuse d' un fait naturel, le penchant inné de l' homme à la désobéissance et à la licence, (az eredendő bűn tana egy természeti tény vallási kifejezése és kimagyarázása, az ember veleszületett hajlama az engedetlenségre és féltelenségre.) Végül ajánljuk a Lang által megszüditett theologusoknak „Pensées de Pascal“ olvasmányt, mely az eredendő bűnről szintén kitűnő gondolatokat közöl.

Ha részletekbe akarunk bocsátkozni, e könyvben levő tévtanok bősége mellett korlátozottság ajánlandó. Tévtanok! mondjuk. Mert valóban, e könyvben minden arianus kegyesnek s minden socinianus igaznak nyilvánítottatik.

Minő istenfogalom az, mely Langnál van? Az ő istenfogalma színjátszó; helylyel-közzel pantheistikus, másutt nem. A nap tündöklök a hullámzatos vizen — s a kép, melyet a nap így nyújt, homályos, érthetetlen. Nem képlegesen szólva, azt kell mondanunk, hogy az ő istene egy gondolatbálvány. A szerző most ide, majd amoda helyezi azt, mint oly fényt, mely munkálatában szolgálatára állani tartozik, s istenfogalma hűségesen engedelmeskedik. Hogy a világot észre hozza, azt mondja Lang, isten az egész világ értelme, tehát a világsszellem, szellem (pag. 55.) De ha e világsszellem kényelmetlenné kezd lenni s magát az emberre erőszakolni, mint szabad, önálló lény s cselekszik mindent, a mint akar (Zsolt. 115, 3 és 135, 6. szerint) — akkor Lang a heveskedő istennek „megállj“-t parancsol — s azt mondja (pag. 106.): vegyük egynek istent a világ rendével! — s egy pillanat alatt a szellem helyett elvont világrend van előtünk, mely által az ember szabadsága meg nem csonkítottatik. S e pantheistikus vizen megy Lang aztán tovább; istenből alkot istenit. Isten a szellem, ki az emberrel kezdetben szembeszáll, de a ki mint az ember saját lényege tartozik elismertetni. (p. 132. 133.) Az öntudatos egység istennel, melyhez az embernek jutnia kell, az embernek saját isteni természetébe való visszatérése. Ez még mindig a pantheistikus kigyó, mely zsákmányt üzve, hatalmas ugrást tesz előre, de aztán megelékszik azzal, hogy saját farkát harapja meg. Az emberi szellem tervel magának egy istenképet, melyet végtére saját bensejében talál — az ember saját sarka körül forog. Az istenfogalom csak segédétel, mely az embert maga felett ki s bekergeti — hogy azt végtére imádva saját nagysága előtt térdre boruljon. A „modern“ theologia istenfogalmának nincs realitása.

Az emberről tan (anthropologia) megfelel az isten fogalmának. Az ember természettől még gyenge; bizonyos követ — nevezzük ezt „isten“-nek — nem bír emelni, ezt azonban még nem tudja; játszadoz egész naívvul a kő körül s arra felfelé kapaszkodik. Ez Langnál az ember istenhezi viszonyának első fokozata — a természeti fokozat. (108. l.)

Az ember idősödik s elkezd a kőben (= isten) megbotlani s erejét azon megpróbálni. Ez a második fok — az ember meghasonlása istennel vagyis a törvény alatt álló ember.

Harmadszor azonban úgy tesz az ember, mint ama bizonyos, kinek egy ökröt kellett czipelnie s nosza el kezd vinni egy fiatal borjut s viszi viszi, míg a borju ökörré lesz! Az ember visz elsőben kisebb majd nagyobb köveket, míg végre (ó

csuda!) a fent említett követ (= isten) emelni s hordozni tudja: ez a harmadik fok, az akaratnak önelhatározása saját végtelen lényege által — az istenfiuság fokozata (p. 149.)

Ez Langnál a szép frázisok daczára száraz szavakban előadott üdvrend. Ez a racionalismus egyszerű dala, mely 80 év óta csaknem mindenkinek bölcsője mellett daloltatik. Hogy ezen üdvrend mellett isten jár legrosszabbul, világos minden gondolkozó keresztyén előtt. Istenről tulajdonképen nem is lehet többé szólni. S ha mégis Langnál van róla szó — az csak elavult nyelvhasználat. Épen úgy beszélhetni: világszellemről vagy X-ről. Az istenhasználati lelki élet felszabadulása, Lang üdvelméletének előterjesztése szerint, Istennek nem természetfölötti ténye által történik (151 l.). Isten szükségtelen, a törvény az ember felett lebegő eszmény — az ember a megtérés folyamatában tesz mindent.

Lang álláspontján ennél fogva egész következetesen hasonlítja össze a Krisztus általi „megigazulás“-ról való beszédet azon ismeretes szólásmóddal, mely szerint az ember valami egészen váratlant, „ajtóstól együtt bukni a házba“ kifejezéssel szokott jelezni.

„Nem lehet azt tenni — folytatja tovább — a mit Schleiermacher tett, hogy az ember üdvösségét a názareti Jézustól tegye függővé, ha ezen személytől az égi koronát elrabolta s az istenség ruháját róla lehuzta“ (151. l.) Nagyon szépen hangzik. Ez azonban azt jelenti, hogy Schleiermacher Krisztuson koronarablást követett el, s Lang ezt bosszankodás nélkül nézte végig, kezét dörzsölgette a mellett s azt véli, hogy Schleiermacher még nem elég radikálisan járt el. Hon- és egyházatyák Magyarországon, nem borzadtok-e egy pillanatra, midőn oly tankönyvek, mint a Langé, vágygial olvastatnak fiatalok által? Fogjátok-e tünni, hogy tanárok ily tankönyv szerint adjanak elő?

Jézus Krisztus személye Langnál valósággal csak mint toldalék tárgyaltatik; Jézus Krisztus nem áll többé a dogmatika középpontján. Jézus Krisztus nem egyéb mint „történelmi segédeszköz a keresztnél vallás és az emberiség megvalósítására.“ Ő csak az utánzás tárgya. E mellett Lang, a Jézus Krisztus személye felől, az egyház által arczverejtéssel megszerzett alaptételeknek igen rossz gazdája. Ő mindezen tételeket, egy lapon, vastagon keresztülhuzza. Dogmatikájának tarpéji sziklájáról azonban Schleiermachernek is és a jénai Rückertnek is, le kell taszittatniok. S mi marad végre Langnál hátra? — Jézus Krisztus népének messiás eszméjét az utfélen feküve találta, s miután azon senki nem könyörült, megszánta ő, s feltette e koronát. Miként jött azonban Jézus Krisztus e merényletre (mert ez az marad Langnál és Baurnál „Christenthum und christliche Kirche der drei ersten Jahrhunderte“ 35. l.) az iránt nem kell ezen embereket megkérdezni, kiknek egész tanítói hivatalok az őrjögéshez közel álló merényleten nyugszik. „A milyen az ember, olyan az istene (vagy Krisztusa.)“ E költői szónak buzogánycsapásával Lang Krisztusát a holtakhoz dobjuk. Engedje el az olvasó annak további fejtegetését, mily méltatlanul bánik el Lang azon nagy tényekkel, melyeket a második hitcikkely Krisztusról mint megtörténeteket ad elő. Még csak egyet! Krisztus feltámadása délibáb, fata morgana volt. „Az átélt borzalmak által felizgatott képzelem forró porondjából szülemlett az élőknek (Krisztus) képe először a heves, izgékony Simon (Péter) előtt; azután, mivel a víziók ragadósak, a tizenkettő előtt, stb.“ Kérdezhetjük: hát nem elég ostoba és

balga-e bármely kép, hogy egy ember, mint Lang, attól óvakodjék? — A feltámadás délibáb! az emberiség, az azután törekvő karaván — főleg szamarakból állván, melynek hajtsárjai Lang és társai! Más képet az emberiségről, Langnak az élet pusztaságán keresztül való vezetése alatt nem alkothatok! De elég. Végzünk. Mert félnünk kell, hogy ha e Lang felett még sokáig beszélünk, a magyar nemzet próbált értelméhez közel lépünk. A magyarok elismert gyakorlatias természetétől megvárhatni, hogy nem érdeklődnek annyira oly könyv iránt, melyre ráillik a példabeszéd: „Nues et vents sans pleuvoir.“ (Felhő és szél eső nélkül.)

A ref. egyháznak azonban szüksége van az esőre, nem szelekre és felhőkre. S ha e szükséglet érezhetővé fog válni — fognak lenni férfiak is, kik jobb dogmatikákat irandanak, mint ez, a Némethonban kissé ismert s Schweizban is más nevezetesebb írók mellett elfeledett Lang.

Még csak egy ellenirat sem jelent meg Schweizban e „Versuch einer christh. Dogmatik“ ellen. Csupán Magyarhonnak jutott a szomorú sors osztályrészéül, hogy ily „felhőkkel és szelekkel“ áldatott meg.

Adjon Isten jobbulást!

Genfi nagy gyűlés a vasárnap ügyében.

(Folytatás.)

2. Vasárnapi értesítő.

Ez értesítő (Bulletin Dominical) folytonosan megjelenik s a „Vasárnapot megszentelő társaság“ elveit terjeszti. A „Valóságos hét“ mellett ezer, más uton pedig s főképp német Helvéciában és a külföldön több ezer s együtt 26,600 példányban kereng.

3. A központi választmány által eszközölt eladások s pénzügy.

A központi választmány által kiadott, 450 lapnyi s 1500 példányban nyomott vasárnapügyi „kongresszus okmányai“-ból (Actes du Congrès) — mely mű lapunkban volt ismertetve, — eddig több mint ezer példány kelt el, 2120 fr. 75 c.-t jövedelmezvén.

Október végén a választmánynak mintegy 3000 fr. deficitje volt, a mi a nevezett mű nyomtatásából folyt. Ennek törlesztésére s azon czélból, hogy a kiadványokat 50% levonással lehessen adni a lelkészeknek, tanulók és evangyelistáknak, egy felhívás tétellett közzé, minek kedvező eredménye 1957 frank bevétel lett. A „kongresszus okmányai“-ból Helvécia, Francia- és Olaszország s Elzaszban leszállított áron eladatott 220 példány és 2500 különféle füzet, melyeket szinte mind a genfi választmány adott ki. Különösebb esetekben ajándéku is adtak könyvek. A nyomtatványok ezen szétszétása élénk levelezést keltett, s a vasárnap megtartásának új pártolókat szerzett.

A genfi és központi választmány által vett elárusításokból egy évben bejött összesen 3545 fr. — A kiosztott füzetek és eljárásuk... eredményét ők meg nem ítélik: egyedül Isten ismeri azokat igazán. A genfi választmány bezárta számadását mintegy 50 fr., a központi választmány pedig 1531 fr. 65 c. deficittel. A központi összes bevétel volt: 8285 fr. 75 c., kiadás pedig: 9817 fr. 40 c. E nehéz helyzetet — mond Deluz — elibök terjesztjük mindazoknak, a kik Helvéciában nagyra becsülik magokra nézve az Ur napja jótéteményeit.

4. Falragaszok.

Egy genfi névtelen által a központi választmánynak egyenesen e célra ajándékozott 200 frankból, a már fentebb érintett kiragasztványok tiz főbb helvét indóházban lettek kitéve. Erre ez alkalommal a kantoni választmányokat mind felszólították.

5. A lövészegylet választmányánál tett eljárások.

A lövészegylet ez évben Baselen tartandó kétévénkénti nemzeti ünnepét rendező bizottsághoz a „Helvét társaság“ felszólítására a „központi választmány“ a baselivel egyetértőleg kérvényt adott be, felhíván a bizottságot oda hatni, hogy az ünnepélyre eső vasárnap legalább délelőtti része, az ekkor tartatni szokott különböző istenitiszteletre való tekintetből, tiszteletben tartassék. Fentartva elvöket: az egész vasárnap teljes megszentelését, azért kérték a legkevesebbet: a délelőttől, hogy legalább valamit nyerhessenek. Vajha e szerény kérés komolyan fontolóra vétetnék.

6. Helvéciába és külföldre menesztett küldöttségek.

Felhivatván a választmány, hogy magát több különböző alkalmaknál képviseltesse: ennek következtében Ehni lelkész a németországi belmissio Bielefelden tartott gyűlésére küldetett, hol a vasárnap kérdése bőven tárgyalatott; ugyancsak Ehni volt képviselő az oxfordi evangyéliomi szövetség gyűlésein, honnan felbátorító indítvány intéztetett a választmányhoz. Laharpe tanár az olaszországi váldi egyházak zsinatjára, Deluz pedig Lausanneba, a vasárnapot megszentelő vandi társaság évi gyűlésére küldetett.

7. A világkiállítás.

A „Helvét társaság“ valamennyi választmányainak kiadványai ki vannak téve a világkiállításon, a párisi Bonhoure és társa könyvkiadó szivességéből, ki azoknak saját szekrényeiben adott helyet. A kiállításon a „központi“ és „lausannei“ választmány hirdetései mellett, a genfi választmány kiadásai s röpiratai tűnnek fel főképp mint legszámasabbak. A bási választmányt is képviseli egy Dr. Hägler által nem rég kiadott német röpirat: „A vasárnap az egészségápolás és társadalmi politika nézpjából.“ A kiállításon látható még a berni választmány által kiadott, Rohr lelkész írta német füzet: „A vasárnap, annak emberi és isteni joga“ is. Nagyon óhajtható — mond Deluz — hogy mind e két füzet a francia nyelvű olvasóknak is — francia fordítás által — hozzáférhetővé tétessék.

8. Vasárnapi értekezletek.

A vasárnapot megszentelő második kongressus a legközelebbi évben Bernben lévén megtartandó eszerény név alatt: „A szövetség nagy értekezlete“: a központi választmány egy tagja szükségesnek látta, hogy ez egészen különös ülésekre a német Helvéciá népsége előkészítettessék. Ezért a központi választmánynak 500 frankot ajándékozott a vasárnap kérdéséről népszerű értekezletek költségeinek fedezésére.

A berni választmány átvette e missziót s Dr. Tcharner urat Bernben megbizta, hogy azt célhoz vezesse. S Tcharner már e célból kantona több városaiban tartott is néhány ülést, s a közlő télen — mint remélik — folytatni fogja e nemes s nagy köszönetre méltó munkáját.

III. A nemzetközi szövetség munkálkodásai.

A központi választmány kitartó törekvései következtében a szövetség véglegesen rendezve van a legközelebbi okt. 1-seje

óta, a mikor első értekezletét tartotta, melyen Angol és Franciaország, Holland, Németország és Helvéciá választmányai képviselve voltak.

Ekkor a szövetség 3000 fr. nagy és 2000 fr. kisebb jutalom-tétellel pályázatot nyitott a közszolgálatban főképp a vasutaknál alkalmazottakra nézve, a vasárnapi nyugalom megvonásából folyó kellemetlenségeket tárgyazó legjobb népszerű munkára. E munkára vonatkozó tervrajzokat Európa és az Egyesült-Államok legnagyobb részeiből sokan kértek. A munka írható német, francia, angol vagy olasz nyelven. Számos pályázót remélnek.

A szövetség nem rég Franciaország, Belgium és Olaszország minden lelkészeihez egy körlevelet menesztett, felhíván őket, hogy tartsanak predikációkat vagy értekezleteket ama kérdés felett, melylyel a választmány foglalkozik, s már több biztositó feleletet vettek.

Végre a szövetség a vasuti szállítás nemzetközi értekezletéhez, mely május hóban Bernben jött össze, egy folyamodványt adott be, kérvén attól: 1. vasárnapon a nem gyors áruk rakhelyeinek teljes bezárását, 2., a gyors áruk rakhelyeinek a vasárnap dé. óráiban való bezárását, 3., végre az áruvonatok menete vasárnapon betiltását. Az értekezlet az első és utolsó kérésre kedvezőleg határozott, a mit főképp Dr. Christ és az értekezlet titkára Seigneux urnak köszönhetnek.

A szövetség többek, főképp a „Londoni vallási iratok Társulatá“-tól jött adományok és Dardier ur szives közbenjárása folytán, azon kedvező helyzetben van, hogy a vasárnapot illető nyomtatványokból a „Párisi általános kiállításon“ nagy mennyiséget osztogathat ki. E célból a kitűnő röpirat: „A vasárnap és a társadalom“ 40,000 példányban újra nyomatik. S a „vasárnapi értesítő“ és más nyomtatványok is felhasználtnak e szent célra.

Ezután átfut az előadó (Deluz), mint mondja, madár szárnyon, azon tartományokon, melyekből tudósítást vettek a vasárnap megtartása eszméjének előhaladásáról a múlt évben vett tudósítás óta. Nagy-Britanniát legelőször említi, de örömmel csak annyit mond, hogy ott — mint tudva van — a vasárnap természetesen nagy tiszteletben áll.

Franciaországban a protestáns közönség kezdi belátni a vasárnap megszentelése fontosságát. A toulousei vallási könyvek Társulata 300 frankkal koszoruzott meg s adott ki egy pályamunkát: „A vasárnap és érdekeink“-et, szerzője Cadène, vauverti lelkész. A párisi „Vallási iratok Társulata“ is pályázatot nyitott a vasárnap megszentelése legjobb eszközeit tartalmazó röpiratra.

A katolikusok közt sok röpirat jelenik meg. A főbbek: „Vizsgálódások a vasárnap felett“ Lescuyertől. „A vasárnap jótéteményei és „A hétfő rendetlenségei“, mindkettő Ezerville-től. „A vasárnap mindenekre nézve“ Leveau abbétól. „Az üdv egyedüli védje vagy a vasárnap megtartása.“ . . . „Vasárnap vagy hétfő.“ „Egy, a vasárnapot megszentelni vállalkozó levele barátaihoz“ . . . és sok mások.

Az utóbbi napokban Párisban kitűnő protestánsok nagy értekezletet tartottak a vasárnap megszentelése fontossága felett.

Mindenek felett érdekes, hogy a közmunkák miniszteriumánál az áruk rakhelyei egész vasárnapon bezárásának kérdése nagy előhaladást tett. Védelmezte ezt a közlekedési főtanácsban Pouyer-Quertier sikerrel.

Párisból az elnök Lombárd S. meghívást kapott, hogy a Trocadero (kiállítási palota) Evangyéliomi Terem felszentelésén és a párizsi vallásos gyűléseken a szövetséget képviselje. Az elnök ez alkalmat felhasználta, a párizsi választmányt a nemzetközi társulattal szorosabban egyesíteni.

(Folytatjuk.)

Könyves János.

KÖNYVISMERTETÉS.

Domanovszky: bölcsészet története.

(Folytatás.)

Ezen elméletet támadja meg Kossuth, Zafiri tanár ur provocatiójából fentebb jelzett cikkében. Azon ellenállhatatlan dialectikával, melyben ő oly erős, nagy nevének, személyiségének egész hatalmával, támogattatva irányának lebilincselő varázsa, úgy a természet titkaiba beavatott tudománya által — Kossuth restelli ezt tudománynak nevezni, pedig mily sokkal kevesebb természettudományi ismerettel, némely irodalmi epigon magát giganak képzelve, az olympust is megostromolja, — tehát ily készületű cikkével belemegy a német materialismus erődjének éppen kellő közepébe, és kivevén az azt védők kezéből saját egyetlen fegyverüket, a scalpiumot, a görebet, a lombikot, éppen a természettudomány terén, a physiologiából okszerűen levonható zárlattal és oknyomozással meggyőzi őket elméletük tarthatatlanságáról.

Érvelésének főerejét a következő példában concentrálja: A német materialismus, melynek kiinduló alapfeltétele szerint természetesen csak a mechanikával van dolga, és csak scalpiummal, görebbel dolgozhatik — midőn látja, hogy valamely kívülről adott hatás befolyása alatt az izmok bizonyos reflectualis mozgást tesznek, összehuzódnak; és ennek okát keresve, kifürkészi, hogy az az idegek impulsusából származott, mely kinyitott egy billentyűt és szabaddá tette az izomerőt; és aztán ezen impulsus utját nyomozva, rájön, hogy ez az ideg rendszer központjából kerül elő, és a központban azt is ellesi, hogy ott e tevékenységgel molecularis mozgás fordul elő. Idáig minden rendben van a tények continuitásával. De most már azon problema áll előtte, hogy miként van az, hogy ezen specialis esetben — névszerint az embernél — ezen molecularis mozgás „akarat”, „öntudattal” van kapcsolatban? És itt természetesen elhagyja a scalpium, a göreb, a mechanika; az anyag tapinthatóságának, boncsolhatásának, feloldhatásának continuitása megszakad; és, mert megszakad, a valódi természettudománynak azt kellene mondania: e kérdésre nem tudok felelni. Hanem a német materialismus egy kis logikai saltomortalétól meg nem ijedve, nagy bátran felel, és azt mondja: már hogy ne tudnék? a dolog egyszerű, „a molecularis mozgás az agyvelőben tény, tehát — a gondolat, az öntudat, az akarat a ténynek resultatuma.” Cum, ergo propter, a mely hamis tételből kivont metaphysikára azonban a józan ész azt mondja: im, nesze, itt vannak ugyan azon molekulák, itt van a physika és mechanika, hozd velük mozgásba, mint csak tudod; hol van az „akarat”, az „öntudat”? Nincs!

Igy érvel Kossuth. Mily megkapó, csattanós érvelés! Mily „ad oculos” megmutatása annak, hogy a materialismus az ő keze ügyében eső comprehensióval be nem éri! Hiszen ugyanazon methodust az embernek többi szellemi műveire alkalmazva per analogiam azt is mondhatnók: bizonyos külről adott hatás,

vagy nyomás a hurokat mozgásba, rezgésbe hozza, mely rezgés által támasztott hang a hangszerben repulsálódván, ezen a lég hullámaiban tovább vitt hang a hallérzésekben bizonyos mozgást támaszt és ez... a zene; vagy kívülről jött hatás befolyása alatt a sima márvány kidomborodik, a vászon szint és árnyat kap, és ez... a szobrászat és festészet; vagy továbbá, a hang a fül hallcsövén át a beszélő szerveken bizonyos reflectualis mozgást és ingert támaszt, mi azokat a hangok utánzására készíti; — a mint például némely madarat bizonyos szavakra, dallamokra meg lehet tanítani, és... ez a nyelv, a beszéd cum ergo propter! Hát hiszen a természettudomány a ponderabilis materián a tapintható, felbontható és elemeire osztható anyagon észlelhető hatások és impulsusok folyamán biztosan eljuthat odáig, a hol előáll a hang, a vásznon vagy márványon kidomborodó alak, vagy a szó artikulált kiejtése; hanem itt elhagyja az anyag, és a physika causalitási folyama megszakad. Hol van a gondolat, az eszme, a szellem; a véghetetlenség gondolatai, mik egy Lisztnek, vagy Beethovennek melodiáiban beszélnek; az örök szép formák ideáljai, egy Raphael, vagy Canova műveiben, vagy az eszmék, a gondolatok és érzelmek meg nem mérhető és be nem járható gazdag világa, mi a költő húrjain és a szónok ajkain megszólal? Nincs! Igaza van Kossuthnak, ez nem volna tudomány, hanem absurdum.

És mégis — nekem úgy tetszik, Kossuth sem tudta magát egészen kivonni az általa oly diadalmasan ostromlott anyagelvi elmélet hatása alól. Mintha a küzdelem hevében felvert porból még ott maradt volna valami az ő gondolatain is. Mikor ugyanis a scalpium a göreb nyomán talált causalitási folyam végére jutott, és a szerves anyagban az „akarat” és az „öntudat” ki-magyarozására elég okot nem talált, ezeknek előállítására egy más ágens, egy az anyagvilágon kívül eső új hatványt keresvén, azt mondja: hogy mi ez, én ész nem tudom, én tudomány nem ismerem, csak azt tudom, hogy nem az, minek te materialismus mondod. Mikor az anyag teréről lelép, mintha süppedezni érező maga alatt a talajt, mintha azon alól minden mystikus ködbe, homályba borulna; és nem mer rálépni, nem mer belemenni azon világba, mit mi a gondolat, az eszmék, a szellem világának nevezünk. Azt is mondja, hogy „az ő tudományának karja” nem ér tovább, mint a meddig a scalpium ér, és — a mi azon tul van, azon specialis hatvány, arról sejtelve lehet — de nem tudja, és azt hiszi, senki sem tudja. Csodálják ezt ő tőle, a ki pedig „azon világban” oly járatos, ki onnan hozta erejét, hatalmát, kinek jellemében és egész személyiségében autonom cselekvésének, a szellem egységes voltának, önakaratának kinyomatát látjuk!

Vagy hát talán az eszmék világa, a gondolat világa csupán a subjectiv gondolkodás műve, az esetleges alanyi képzet productuma volna-e? Nem bir-e az realitással, csak úgy mint az anyagvilág? Nincs-e annak saját létalapja és törvénye, csak úgy, mint a physikai természetnek? Nem áll-e az fenn a maga erején, lételvén és törvényén, csak úgy mint a látható universon? Egy logikai igazság fogalma, például: a causalitás, vagy a lét gondolata; egy matematikai fogalom, péld.: $2+2=4$; egy mechanikai igazság fogalma, péld.: az anyag mérhetősége; egy erkölcsi fogalom, p. o.: a jóság, a bölcsesség, a szeretet gondolata, nem birnak-e önmagukban objectiv léttel, positiv existenciával, mi a mi subjectiv gondolásunk vagy önkényünk határán tulesik? Hiszen ezen fogalmi igazságok létalapján áll fenn az egész universon! Vagy ez is csak képzet, csak idealis-

mus? Hisz, nem nyitjuk meg szánkat, nem teszünk egy lépést, hogy ne ezen idealismusból indulnánk ki. „Bonne élünk, vagyunk és mozgunk.“ Maga a természettudomány minden utánjárásával és kísérleteivel mit tesz egyebet, mint hogy a természethez kérdést intéz annak logikája, annak eszméi és gondolatai felől? Csak kísértse meg a tudomány, és meglátja, hogy az adott tapasztalati tények észlelésének nyomán okról okra menve biztosan belemegy az ember gondolatvilágába, erkölcsi világába is, mely léteiben szintoly autonom, rendszerében és törvényeiben szintoly positiv és mely szintoly biztos és örök alapon áll fenn és halad, mint a természeti világ!

Vagy hát az embernek vallási, erkölcsi, aesthetikai érzetei fejlődésükre nézve nem örök ideákon találják-e támpontjaikat, mikhez mint folyondárok fűződnek? Erkölcsi alkotásai, mint az egyház, az állam, a család, a munka, a birtok fogalmukra, elveikre nézve nem ily örök alapokon nyugosznak? Én azt hiszem, nincs korunknak veszedelmesebb tévedése, mint azon feneketlen subjectivismus, mely a merev individualis maró választóvizével az emberről minden általános örök tartalmat letörölt, és leolvasztott és tette azt tabula rasá-vá, min, mint a fénykép matrice-ain nincs más, mint a mi hall- és lát- és tapintó érzékei utján a subjectiv ész felfogása által lelkébe nyomódik. Mellesleg mondva, nem itt gyökeredzik e nevelési, tanítási rendszerünk főhibája, vagy e kor alkotásainak, velleitá-sainak kísérletszerű, skeptikus ingadozása?

Elmondja Kossuth, hogy a szerves és szervetlen dolgokban a természeti élet egységes természetét kutatván, midőn görcsövén egy felduzzasztott babszem részeit vizsgálná, bámulva így kiáltott fel: „hisz, ez állat! És — ha ugyanigy a bölcsészett görcsövén vizsgáljuk a természeti dolgokat, nem-e sokkal inkább bámulva kell minden lépten nyomon felkiáltanunk: Hisz, ez egy gondolat! ez a fű, ez a virág, ez az állat egy megvalósult eszme, egy mechanikai, vagy számtani gondolat; ez a lát- vagy hallszerv egy optikai vagy phanistikai problema legelőkeltebb megfejtése, és ez a kosmos egy gondolat! És, ha ugyanigy az embert vizsgáljuk, nem empirikus megjelenésében és fogatkozásában, hanem eszményi potenciáiban, a természetében fekvő alaptervezet körvonalaiban, ugy a mint fejlődésében megindult, nem kell-e még sokkal nagyobb bámulattal így kiáltanunk: hisz ez mikrokosmos, az isteni eszmék teljessége — Istennek képe, egy szellemi, szabad erkölcsi lénynek isteni gondolata!

(Folytatása köv.)

Ritter István.

B E L F Ö L D.

Az ugynevezett szolgáló-tanulók javulása.

Debreczen 1878. nov. 27.

Lapunk mindenkor kellemes kötelességének ösmeré jóakaratu tájékozást nyújtani a debreczeni főiskola körülményeiről a nagy érdemű közönség részére, a többek között a legszivesebben tért nyitva azon közleményeknek is, melyek az u. n. „főiskolai szolgáló-tanulók“ állapotára vonatkoztak. Most, eme közlemények kiegészítésül a következőkre vagyunk bátrak föl hívni olvasóink figyelmét.

A főiskolai szolgáló-tanulók, — helyesebben: 1—6. oszt. jótéteményes növendékek — ügye főgymnáziumunk derék igazgatója által szóba hozatván a közelebbi egyházkerületi közgyűlé-

sen: élénk figyelemmel karolták azt fel ugy általában az illető testületek, mint különösbbe egyházkerületünk nagy érdemű elnökei. E fölkarolás eredményül tekinthető, hogy még a folyó tanévben több irányu intézkedés tétetett a nevezett növendékek sorsának javítása érdekében, melyek közül legfontosabbak a következők:

1. A régi rajzterem ismételt kitisztítása, kiteglázása és vaságyakkal való felszerelése. — E terem a régi, vagy homlok-épület keleti szárnyán a harmadik emeleten fekszik. Husz növendéknek szolgál lakhelyül. A világítást — az új építkezés folytán — két kis ablakon nyerő teremben minden növendéknek magának kelle nyoszolyáról gondoskodni még e tanév elején is. Könnyen elhíhető, hogy a többnyire zsbívásárban szerzett nyoszolyák kedvező tanyácul szolgálta a poloskákknak, melyek valóban ugy elszaporodtak, hogy marásaik által az ot-tani tartózkodást már-már lehetetlenné tették. Most a poloskákából hirmondó is alig akad, s a terem egy tisztaságot s bizonyos jólétet lehető telepévé lön a szorgalomnak.

2. A tápintézetbe fölvetteken kívül még mintegy 20—25 növendéknek ebéddel ellátása. — Alig hinné valaki, hogy akad korunkban ifju, ki a tudományért tünni, dolgozni és éhezni tud. Ezeknek meggyőzése végett legyen fölemlítve, hogy még csak imént is 40—45 volt azon 1—6. osztályu tanulók száma főiskolánkban, kik főtt ételt ugy szólva csak sátoros ünnepeken ettek, egyedüli táplálékukat azon czipó képezvén, melyhez harmadnaponkint a főiskola szivességéből jutottak. Ezek közül azok, kik egy részről szegénységük, más részről jó magukvisellete és szorgalmuk által leginkább kitüntek, ma már naponkint izletes ebédet esznek, mely egy féléből áll ugyan, de azért minden jogos igényt kielégít. Itt megjegyezzük, hogy ezen ujabban szervezett tápintézet költségeinek fedezésére felajánlott kegyes adományokat egyh. ker. főgondnok méltóságos Gr. Dégenfeld Imre ur 200 frttal nyitá meg. Ujabb bizonyíték ez szeretve tisztelt főgondnokunk szivnemességéről, melyet nem divat, vagy hiuság késztet áldozathozatalra, és a mely nem szorul dicsőítő szavakra! Vajba e szép példa meghozná kívánt gyümölcsét! . . .

3. Egy tanárfelügyelő választása. — A kisebb jótéteményes tanulókra ezelőtt ugy szólva csak nem kizárólag a főiskolai szénior ügyelt föl, kinek gondja a külső rend ellenőrzésén kívül alig terjedhetett ki egyébre. Nem csoda, ha ily körülmények közt a szegény fiuk szellemi s erkölcsi előhaladása a legtöbb esetben oly irányt vett, mely, — mint az egyházkerületi közgyűléshez terjesztett igazgatói jelentés érdekes, de egyuttal sajnálatra méltó adatokkal illusztrálja — idő előtt letériti őket a tanulói pályáról. A folyó évi okt. közepe óta a főiskolai szénior eddigi hatáskörének fentartása mellett — mint felügyelő — főgymnáziumunk egyik fiatal tanára vállalta magára a tárgyalt ügy vezetését, kinek nyilatkozataiból s eddigi működéséből bizton következtethetjük, hogy nem kimélend sem időt, sem fáradságot a gondozására bizott növendékektől.

Ezek után talán nem lesz érdektelen néhány adattal, illetőleg egy néhány vonással jellemezni az I—VI. oszt. jótéteményes tanulók állapotát.

A most folyó 1878°-iki tanévben az I—VI. oszt. jótéteményes tanulók létszáma 123. Ezek közül: első osztályu 44; második oszt. 23; harmadik oszt. 13; negyedik oszt. 19; ötödik oszt. 12; hatodik oszt. 12. — Bent lakik 93; a városon lakik 30. — Tápintézeti ellátást nyer 32. Egy féléből álló ebédet kap 26. — 65 csak czipóval láttatik el, ez utóbbiak közül csak

nehánynak van rendes ebédje, a legtöbb úgy jut fött ételhez, hogy az új épületben levő s a legszükségesebb felszerelésekkel ellátott pinczekonyhában egy vagy más ételt főz magának.

A fentebb kitett létszám, illetékesség szempontjából következőleg oszlik meg: dunántuli egyh. ker. 3; erdélyi 6; tiszamelléki 2. — Nagy bányai egyh. megye 2, — békésbányai 3, — beregi 0, — bihari 9, — debreczeni 22, — érmelléki 14, — n.-kunsági 11, — n.-károlyi 2, — ugocsai 3, — a szabólcshajdu kerületi 12, — felső szabólcshi 8, — n.-szalontai 9, — szatmári 17.

A 93 bentlakó növendékek közül 49 az új épület keleti szárnyában a második emeleten levő 7 szobában hetével, — továbbá 2 nagy teremben husz-husz lakik, s végül egy harmadeleti kis szobában 4 van elhelyezve.

A lakáson és ételmezésen kívül még könyvvel és ruhával is segélyeztetnek a legszegényebbek.

Saját szobáik tisztogatását és fűtését e növendékek magok eszközlik, sőt az alsóbb osztályokba járók a felsőbb tanulók által lakott szobák tisztogatását, — a felsőbbekbe járók pedig ugyanazoknak a fűtését is végzik.*)

Felhívás a hittanhallgatók segély egylete érdekében.

Mélyen tisztelt nagy érdemű közönség! A debreczeni főiskolai hittan hallgatók oly sok ideig nélkülöztek segély egyletet saját körükben, hogy végre ilyennek felállítása a közelmúltban égetően szükségessé vált. Az eszme a nagytiszt. Tanárkar körében született s ápoltatott, míg egy alkalmas időben közöltetvén az ifjúsággal, az méltó lelkesedéssel fogadta azt, mert meg van győződve, hogy a későbbi nemzedék tőle anyagi tápot nyerend, és csak ugyan a „hittanhallgatók segély-egylete“ az 1878-ik év szept. 18-kán életet nyert s ma már 300 frton felüli tőkével rendelkezik.

Nagyszerű kezdet... de ne feledjük, miszerint csak kezdetnek nagyszerű, s hogy a folytatás hozzá méltó legyen, ezt eszközölni az ifjúság képtelen; ugyan azért a nagyérdemű, mindig áldozatkész közönséget bátorítunk a „hittanulói segély egylet“ nevében felkérni: Méltóztassék a szív- s lélekben gazdag, de anyagiakban anyival szegényebb hittanuló ifjúság szép irányu törekvését a célhoz közelebb juttatni kegyes adakozásaik által.

Köztudomású dolog, miszerint a kevesebb költséggel járó hittani pályára népünk szegényebb osztályának ifjai lépnek, ez okból feleslegesnek tartjuk sokat beszélni arról, mily mértékben pótol hézagot egy segély-egylet a főiskola hittan hallgatóival szemben; nem is tesszük mi ezt, csak egyenesen rá mutatunk a tényre, és reménységgel telünk el affelől, miszerint a minden jó és nemes iránt fogékony nagy érdemű közönség sziveskedik filléreit letenni a legnemesebb célok egyikének ol-tárára.

A nagy lelkűen feláldozott kegyes adományokért (melyek

*) Örömmel telik el minden jó szív e javuláson és haladáson, mert a valódi haladás mindenkor javulás. Minden egyház és tractus a kebeléből bekerült szolga-tanuló étkezése előteremtésére járuljon közre... így az inség nem fog tovább pusztítani a tanuló ifju nemzedéken.
Szerkesztő.

a főiskolai széniori hivatalhoz kéretnek küldetni) leljenek jutalmat Istenben, az ifjúság hálás köszönetében, s a nyugodt, és boldogító öntudatban.

A „Hittanuló segély egylet“ nevében mély tisztelettel
Hajdu Zsigmond Torma Károly
s. e. elnök. s. e. főjegyző.

K Ü L Ö N F É L É K.

— (Halálozás.) Kozma József őri ref. lelkész és felsőszabolcsi esperes nov. 27-én meghalt. A modern tulzó liberá-lizmus sarából igen sok tapadt volt az oltár e szolgájának sa-ruira. Nincs terünk szellőztetni a biblia istene, a bibliai csudák, hitvallások ellen intézett helytelen fellépéseit, az ő protestan-tizmusa annyira alanyi volt, hogy annak a közönséges apya szent egyházban helye nincs s nem is leend; az ő „faklyájá“-nak legjobb véka alá rejtetni. Mint buzgó administrator, és tör-ténetkedvelő elismerést érdemel. Béke az elköltözött lelkének!

— Vasárnapi iskola kezdete, szervezése és vezetése című kis füzetke jelent meg Bécsben (1878.) Priggen Frigyes kiadónál (I. Getreidemark. 4.) 16 lap. Tartalma I. az iskola szervezése pusztán egy tanító vezetése alatt; II. több tanító vezetése alatt; III. tanítógyűlések, IV. vasárnapi iskola rendezése és vezetése, V. záradék, VI. kérdések. — Mindenféle felvilágosítással szolgál Priggen Vilmos missionarius Bécsben a fent idézett lak cím alatt. Belmissio egylet alakítás volna első dolog nálunk, az aztán kezdeményezhetné e nagyon fontos intézmény meghonosítását. Óhajtható ismertető kis füzetke minél szélesb körben elterjedése. A vasárnapi iskolák, az ily szervezetűek, az igazi bástyái és veteményes kertjei az egyház-nak. Üdvözljük a kezdeményt.

— Jogász Szemle közlöny a debreczeni jogász ön-képzőkör köréből, megjelen minden hó 1-én és 16-kán, kézirat gyanánt nyomtatva. Kellémesen lepott meg a debreczeni ref. kollégium joghallgatóinak az önképzés terén irodalmi fellépése. Talán czélszerűbb lett volna havonként egyszer jelentetni meg. Szerkesztik László Gyula és Bakos Imre. Előfizetési díj egész évre 2 forint. Ily tér művelés illik és nemes joghallgatóinkhoz.

— Böszörményi Kálmán debreczeni posta tisztól Debreczenben ifj. Csáthy Károly könyvtáránál megjelent „iro-dai és üzleti posta- távirtdai fali naptár 1879. évre.“ Táblázatos alak, kimerítő teljes tájékozással. Ára 36 kr.

— Imaterem. A debreczeni kollégium imatermében (oratorium) nov. 24-kén vasárnap d. e. Szondy György 4. éves hittanuló predikált Lukács 11, 35. felett. Az önkészített egy-házi beszéd szép ismeretet, keresztyéni érzéket tüntet fel szer-zőben; előadása át érzett, buzditó, s tárgy iránt lelkesülő volt.

— Figyelő. Az Ur nevében! Van szerencsém a magyar protestáns egyházi irodalmat pártoló, író és olvasó közönség tudomására hozni, hogy az általam tervezett „magyar protes-táns egyházi és iskolai Figyelő“, ha Isten is úgy akarja, a jövő 1879-ik év kezdetétől, havonként három ívnyi terjedelemben meg fog jelenni. Előfizetés egész évre négy, félévre 2 forint. — Felsőbánya, november 30. 1878. Czelder Márton.

— Coligni nagy hugenotta hősnek francia ref. testvé-reink emlékszobrot emelnek.

Balogh Ferencz, felelős szerkesztő és kiadó.